

ПРОРОЦЬКА ХАРИЗМА В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ Т. ШЕВЧЕНКА

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 1 (31).
 Бородінова М. Пророцька харизма в інтерпретації Т. Шевченка; 6 стор.; кількість бібліографічних джерел – 16; мова – українська.

Анотація. У статті розглядається одна з найбільш складних у шевченкознавстві проблем – Т. Шевченко і Біблія. Досліджується такий її важливий аспект, як рецепція Біблії в поезії Т. Шевченка. Аналізується специфіка «діалогу» поета зі Старим Заповітом, зокрема художнє втілення образу пророка і мотиву пророцтва. На цьому рівні розкривається своєрідність творчої індивідуальності.

Ключові слова: Біблія, Старий Заповіт, пророк, мотив, образ.

Визначаючи важливу роль Т. Шевченка в духовному житті українського суспільства, сучасники митця і його нащадки говорять про особливу пророцьку харизму.

Усвідомлюємо складність, багатозначність в осмисленні цього вектору життя і творчості Шевченка і пропонуємо прочитання, аналіз тих поетичних творів, у яких своєрідним центром постають образи біблійних старозавітних пророків та їх пророцтв. Поетичні твори такого типу засвідчують високу естетичну результативність своєрідного «діалогу» поезії митця і Старого Заповіту як важливої складової Біблії, є певним ключем для розуміння профетичної місії цієї непересічної індивідуальності.

Означений ракурс аналізу поетичних творів Шевченка представлений у окремих наукових працях. Спираємось на праці вітчизняних і зарубіжних дослідників (М. Грушевського, Д. Чижевського, Л. Білецького, Л. Плюща, І. Стуса, І. Дзюби), у яких з'ясовується статус релігійного чинника у світогляді митця, форми «діалогу» творчої індивідуальності із Біблією і, зокрема, профетичними текстами. Значимими вважаємо праці В. Сулими [12], І. Бетко [3, 4], С. Росовецького [9], у яких з'ясовується специфіка біблійного «коду» в українській літературі, в тому числі – поезії Шевченка. Враховуємо підходи, висловлювання науковців щодо художнього освоєння Шевченком профетичних біблійних текстів.

Предметом аналізу обираємо поетичні твори Т. Шевченка різних періодів, у яких образ біблійного пророка є домінуючим.

Перебендя, герой однойменного раннього твору Шевченка, наділений рисами народних співців-кобзарів, втілює авторську концепцію романтичної особистості. Для цього періоду досить характерним є образ кобзаря, що увиразнює його романтичну домінанту. Але вже в поезії «Перебендя» простежуються витoki Шевченкової концепції митця-пророка: на означення високої духовної місії митця трансформується біблійний мотив

обрання Богом для пророцтва, вводиться ситуація спілкування Перебенді з Богом на самоті, «включається» і мотив нерозуміння його пісні-пророцтва людьми («На Божеє слово вони б насміялись...»).

Твір-послання «І мертвим, і живим, і ненарожденим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнє посланіє», написаний у 1845 році, виразно демонструє тенденцію, яка формується у поезії періоду «трьох літ», – інтерпретація біблійних образів, мотивів. Вбачаємо наскрізну «присутність» Біблії у творі. Поезія пов'язана із традицією біблійного апостольського послання-листа, адресованого церковній громаді. Епіграф із новозавітного тексту першого послання Іоанна («Аще хто речет, яко люблю Бога, а брата свого ненавидить, ложь єсть») увиразнює головну думку твору – віра поета у можливість об'єднання українського суспільства на ґрунті гуманної ідеї, – посилює пророчий пафос.

Ліричний герой виступає у ролі пророка: «Тільки я, мов окаяний, / І день і ніч плачу / На розпутьях велелюдних, / І ніхто не бачить» [15, с. 348]. Таке сприйняття ліричного суб'єкта послання не суперечить думці В. Смілянської про багатозначність «образу автора» у творі: «Цей образ неоднозначний: «автор» обертається до читача обличчям то юродивого-печальника за людей..., то пророка..., то апостола-проповідника..., то сатирика-полеміста, загалом – поета-громадянина, патріота, чие серце розтяла розколина, яка зруйнувала націю» [10, с. 136]. Імпонує зіставлення дослідницею іпостасей пророка та юродивого, а також обґрунтування цього зв'язку в роботі С. Росовецького [9, с. 352-353].

Беручи до уваги думки шевченкознавців, виокремлюємо той рівень ліричного суб'єкта, на якому особливо відчутний зв'язок зі старозавітними пророками й пророцтвами.

Стан скорботи, в якому перебуває ліричний герой поезії-послання, зумовлений баченням пороку в суспільстві: «Оглухли, не чують, / ...Правдою торгують. / І Господа зневажають, / Людей запрягають / В тяжкі ярма» [15, с. 348]. Відзначаємо суголосність світовідчуття ліричного героя і старозавітних пророків, які не замовчували

гріховність суспільства, понад усе підносили Божу правду, а також перегуки із сучасною йому дійсністю. Шевченком інтерпретується біблійний мотив покликання пророка – виступаючи носієм Божого слова, будити дух свого народу, пробуджувати його свідомість. Ліричний суб'єкт поезії-послання, свідомий власної профетичної місії, апелює до совісті сучасників, передусім української еліти, пророкує трагічне майбутнє, якщо не подіє усовіщання: «Схаменіться! Будьте люди, / Бо лихо вам буде. / Розкуються незабаром / Заковані люде, настане суд...» [15, с. 349].

Пророк у однойменній поезії Т. Шевченка (1848) розкривається як постать трагічна. Простежується зв'язок із долою старозавітних пророків: людське презирство, злість, забуття, смерть. Осмислюється сила впливу слова на людську свідомість, зокрема, через яскравий образ-метафору, в основі якої – контраст: «Слова його лились, текли / І в серце падали глибоко! Огнем невидимим пекли Замерзлі душі» [16, с. 109]. Розкриваючи конфлікт пророка і суспільства, Т. Шевченко «включає» біблійний мотив «побиття камінням»: «І мужа свята ... горе вам! / На стогнах каменем побили» [16, с. 109], вводить власний мотив рабської покірливості, царистських ілюзій цього середовища: «І праведно Господь великий... / Вомісто кроткого пророка... / Царя вам повелів надать» [16, с. 109]. Спостерігаємо оригінальний синтез антимонархічних поглядів Шевченка і фрагменту із Першої книги Самуїлової про обрання царем Саула. Шевченко, синтезуючи біблійні, а також літературні (О. Пушкін, М. Лермонтов) джерела, створює яскравий образ митця-пророка. Мотив «кроткого» пророка, окреслений раніше (поема «Тризна»), інтерпретується в цій поезії і наступних («Марку Вовчку»), демонструючи оригінальну художню версію цього «вічного» образу.

Фрагменти окремих Книг пророків стали предметом творчого переосмислення у поетичних творах Шевченка – «Подражаніє Іезекіїлю. Глава 19», «Ісаїя. Глава 35 (Подражаніє)», «Осія. Глава XIV. Подражаніє» (1859).

У розділі книги пророка Іезекіїля «Жалобна пісня про Ізраїлевих князів», який став джерелом поезії Шевченка, викривається гріховність Ізраїлю та його владик. Автор вдається до алегоричних образів матері-левиці, левенят (яскраві алегорії, загадкова символіка – одна із

характерних ознак стилю Іезекіїля), пророкуючи, що нерозумні дії правителів стали причиною трагедії народу Ізраїлю.

Звернення Шевченка в поезії «Подражаніє Іезекіїлю. Глава 19» до алегоричних біблійних образів левиці, левенят дало можливість втілити ненависть до самодержавства. У цій поезії закодована ненависть поета, викликана діяннями сучасних йому тиранів, а також ненависть до тиранії у будь-яких формах та проявах. Утверджується віра в загибель самодержавства: «Межи людьми во притчу стане Самодержавний отой плач» [16, с. 331].

Поет, інтерпретуючи фрагмент Книги пророка Осії («Осія. Глава XIV»), акцентує, що об'єкт його болючих роздумів – Україна («Погибнеш, згинеш, Україно...»). Біблійні пророки, в тому числі й Осія, люблячи свій народ, суворо осуджували його недоліки. Цей пафос наявний і в поезії Шевченка. У контексті художнього твору переплітаються складні почуття, що володіли поетом: любов до рідного краю, докір за безславну сучасність, сповнену гріховності. З'являється образ «золотого віку» – Україна у минулому – «А ти пишалася колись / В добрі і розкоші...» [16, с. 322]. Звучить віра в торжество правди («правда оживе»), в торжество справедливості. У Книзі Осії – це віра у встановлення союзу між Ізраїлем та Богом.

У поезії Т. Шевченка «Ісаїя. Глава 35», джерелом якої є Книга пророка Ісаї (відповідний розділ), малюється ідеальний стан людського буття, образ гармонійного життя на лоні прекрасної природи, образ спасенного світу. Перетворення світу Шевченко переносить у майбутнє. Поет зображує прозоріння, духовне розкріпачення людини, малює образ вільного суспільства без рабів і владик. Наявна оригінальна інтерпретація образів пророка Ісаї, тому що спасений світ у його книзі – це світ, де буде відновлений союз людини із Богом.

У світовідчутті українського суспільства на різних етапах історичного розвитку Тарас Шевченко виступає в іпостасі кобзаря, національного пророка, усвідомивши «і свою пророчу місію воскресіння Слова, і месіанську – призначення Поета як виразника волі Господа... Він знає, що слово як духовна естетична сила здатне врятувати людину від принизливого знеособлення. Слово для Шевченка – духовна й моральна основа, джерело енергії для самоствердження» [6, с. 14].

Література

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту із мови давньоєврейської та грецької на українську наново перекладена. – United Bible Societies Ukrainian Bible, 1990.
2. Білецький Л. Віруючий Шевченко / Л. Білецький. – Вінніпег : УВАН, 1949. – 32 с.
3. Бетко І. Біблійні сюжети і мотиви в українській поезії XIX – поч. XX ст. / І. Бетко. – Зелена Гура – Київ, 1999. – 239 с.
4. Бетко І. Українська релігійно-філософська поезія: етапи розвитку / І. Бетко. – Катівіце, 2003.
5. Грушевський М. З історії релігійної думки на Україні / М. Грушевський. – К., 1972.
6. Дзюба І., Жулинський М. На вічному шляху до Шевченка / І. Дзюба, М. Жулинський // Шевченко Т. Повне зібр. тв.: У 12 т. – Т. 1. Поезія 1837-1847. – К. : Наукова думка, 2001. – С. 9-67.

7. Дзюба І. Бог, релігія, церква в житті і творчості Шевченка / І. Дзюба // Сучасність. – 2004. – № 7-8.
8. Плющ Л. Християнська філософія Шевченка / Л. Плющ // Сучасність. – 1997. – № 3.
9. Росовецький С. Біблійні теми і мотиви у творчості Шевченка / С. Росовецький // Теми і мотиви поезії Тараса Шевченка. – К. : Наукова думка, 2008. – 376 с.
10. Смілянська В., Чамата Н. Структура і смисл: спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка / В. Смілянська, Н. Чамата. – К. : Вища школа, 2000. – 206 с.
11. Стус І. Релігійні мотиви в творчості Т. Шевченка / І. Стус. – Едмонтон, 1989. – 138 с.
12. Сулима В. Біблія і українська література: Навчальний посібник / В. Сулима. – К. : Освіта, 1998. – 399 с.
13. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Д. Чижевський / Філософські твори: У 4 т. – Т. 1. – К., 2005.
14. Чижевський Д. Шевченко і релігія / Д. Чижевський / Філософські твори: У 4 т. – Т. 2. – К., 2005.
15. Шевченко Т. Повне збір. тв.: У 12 т. / Т. Шевченко // Т. 1. Поезія 1837-1847. – К. : Наукова думка, 2001. – 781 с.
16. Шевченко Т. Повне збір. тв.: У 12 т. / Т. Шевченко // Т. 2. Поезія 1847-1861. – К. : Наукова думка, 2001. – 781 с.

Маргарита Бородінова

ПРОРОЧЕСКАЯ ХАРИЗМА В ИНТЕРПРЕТАЦИИ Т. ШЕВЧЕНКО

Аннотация. В статье рассматривается одна из наиболее сложных в шевченковедении проблем – Т. Шевченко и Библия. Исследуется такой её важный аспект, как рецепция Библии в поэзии Т. Шевченко. Анализируется специфика «диалога» поэта с Ветхим Заветом, в частности художественное воплощение образа пророка и мотива пророчества. На этом уровне раскрывается своеобразие творческой индивидуальности.

Ключевые слова: Библия, Ветхий Завет, пророк, мотив, образ.

Margaryta Borodinova

PROPHETIC CHARISMA IN THE INTERPRETATION OF T.SHEVCHENKO

Summary. This article deals with one of the most complicated problems «T.Shevchenko and the Bible». Such important aspect as a reception of the Bible in Shevchenko's poetry is investigated. The peculiarity of the poet's «dialogue» with the Old Testament, which consist of incarnation prophet's type and motive is analyzed. And at this level the originality of his creative individuality is revealed.

Key words: Bible, Old Testament, prophet, motive, type.

Стаття надійшла до редакції 10.03. 2014 р.

Бородінова Маргарита Веніамінівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії української літератури і фольклористики Донецького національного університету.